O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI MOLIYANING RIVOJLANISHI VA MOLIYAVIY INKLYUZIYAGA TA’SIRI: STATISTIK TAHLIL VA ISTIQBOLLAR

Shakirova Nigora Axralovna
Tashkent State University of Economics
PhD Associate Professor, Department of Statistics
Phone: +99894-364-00-50
E-mail:shakirova0130@gmail.com
ORCID:https://orcid.org/0009-0006-5025-4764
Mustoqov Jo’rabek Dilshodovich
Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar fakulteti talabasi
Tel: +998911040704
E-mail: jorabekmustoqov2006@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda raqamli moliya xizmatlari rivojlanishining moliyaviy inklyuziya bilan bog‘liq jihatlari o‘rganiladi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining to‘lov infratuzilmasi bo‘yicha statistik ma’lumotlari, Jahon bankining Global Findex ma’lumotlar bazasi hamda xalqaro ilmiy adabiyotlar tahlil qilinadi. 2026-yil bo‘yicha tahlil to‘liq kalendar yil emas, balki e’lon qilingan davr ma’lumotlariga asoslanadi. Natijalar raqamli moliya imkoniyatlarini baholashda kartalar va terminallar soni bilan bir qatorda xizmatlardan faol foydalanish, hududiy qamrov, raqamli savodxonlik, iste’molchi huquqlari va kiberxavfsizlikni ham o‘lchash zarurligini ko‘rsatadi. Maqola yakunida davlat organlari, banklar va to‘lov tashkilotlari uchun amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli moliya, FinTech, moliyaviy inklyuziya, elektron to‘lovlar, bank kartalari, raqamli savodxonlik, kiberxavfsizlik, O‘zbekiston.

Abstract

This article examines the development of digital finance in Uzbekistan and its relationship with financial inclusion. It reviews national legislation, Central Bank payment infrastructure statistics, the World Bank Global Findex database, and international academic literature. The 2026 analysis uses the latest published partial-year data rather than treating the year as complete. The findings suggest that digital finance should be assessed not only through the number of cards and terminals, but also through active usage, geographic access, digital literacy, consumer protection, and cybersecurity. Practical recommendations are provided for public authorities, banks, and payment service providers.

Keywords: digital finance, FinTech, financial inclusion, electronic payments, bank cards, digital literacy, cybersecurity, Uzbekistan.

1. KIRISH

Raqamli texnologiyalar moliyaviy xizmatlarning shakli, tezligi va foydalanuvchiga yetib borish usullarini o‘zgartirmoqda. Mobil ilovalar, masofaviy identifikatsiya, elektron hamyonlar, tezkor to‘lovlar va raqamli kreditlash an’anaviy bank filialiga borish zaruratini ayrim operatsiyalar uchun kamaytiradi. Biroq texnologik xizmatning mavjudligi uning barcha aholi qatlamlari tomonidan teng va xavfsiz ishlatilishini anglatmaydi. Shu sababli raqamli moliya tahlilida infratuzilma bilan bir qatorda xizmatdan foydalanish, foydalanuvchi malakasi va ishonch masalalari ham muhimdir.

O‘zbekistonda to‘lov xizmatlarini huquqiy tartibga solishning muhim asoslaridan biri 2019-yil 1-noyabrdagi O‘RQ-578-son “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”gi Qonundir. Qonun to‘lovlar va to‘lov xizmatlari sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi, Markaziy bankning nazorat vakolatlarini belgilaydi hamda naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantirishga doir yo‘nalishlarni mustahkamlaydi [1].

Raqamlashtirish davlat siyosatining boshqa yo‘nalishlari bilan ham bog‘liq. “O‘zbekiston–2030” strategiyasida raqamlashtirish ustuvor maqsadlar qatorida

ko‘riladi; “Raqamli hukumat–2028” strategiyasi esa davlat xizmatlarini elektron shaklda kengaytirish, raqamli infratuzilma va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashni ko‘zda tutadi [2; 3]. 2026-yil sentabrida O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan Milliy FinTech strategiyasini e’lon qildi. Unda moliyaviy texnologiyalar ekotizimini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, kadrlar salohiyatini oshirish va innovatsiyalar bilan bog‘liq xatarlarni boshqarish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilangan [4].

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, raqamli to‘lov infratuzilmasining kengayishi moliyaviy inklyuziyaning yaxshilanishiga xizmat qilishi mumkin, ammo bu bog‘liqlik avtomatik emas. Raqamli hisob yoki karta ochilgan bo‘lsa ham, foydalanuvchi undan muntazam foydalanmasligi, raqamli firibgarlikdan xavotirlanishi, internet sifati yoki moliyaviy bilimlar sabab xizmatdan chetda qolishi mumkin.

Tadqiqotning maqsadi — O‘zbekistonda raqamli moliyaning rivojlanish holatini 2026-yilga qadar e’lon qilingan rasmiy ma’lumotlar asosida tahlil qilish, moliyaviy inklyuziyaga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va amaliy takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari: (1) raqamli moliya va moliyaviy inklyuziya tushunchalarini aniqlashtirish; (2) O‘zbekistonning normativ-huquqiy asoslarini ko‘rib chiqish; (3) Markaziy bankning to‘lov infratuzilmasi ma’lumotlarini tahlil qilish; (4) xalqaro ilmiy adabiyotlar bilan taqqoslash; (5) raqamli moliyaning samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — O‘zbekiston moliya tizimida raqamli moliyaviy xizmatlar va ulardan foydalanish jarayonlari. Tadqiqot predmeti — raqamli moliya infratuzilmasi, undan foydalanish va moliyaviy inklyuziya o‘rtasidagi bog‘liqlik.

2. ADABIYOTLAR TAHLILI

Moliyaviy inklyuziya odatda jismoniy shaxslar va korxonalarning zarur moliyaviy xizmatlardan qulay, maqbul narxda va mas’uliyatli tarzda foydalanish imkoniyati sifatida talqin etiladi. Bu faqat bank hisobvarag‘iga ega bo‘lish emas;

to‘lov, jamg‘arma, kredit, sug‘urta va moliyaviy xavflarni boshqarish xizmatlaridan amalda foydalanish ham muhimdir. Jahon bankining Global Findex tadqiqoti kattalar orasida hisobvaraq egaligi, to‘lovlar, jamg‘arma, qarz olish va raqamli ulanish bo‘yicha xalqaro taqqoslanadigan ko‘rsatkichlarni taqdim etadi [5]. 2025-yilgi nashr 2024-yilda 141 iqtisodiyotda taxminan 148 ming kattalar bilan o‘tkazilgan so‘rov ma’lumotlariga tayanadi [5].

O‘zbekiston bo‘yicha Jahon bankining moliyaviy imkoniyatlar va inklyuziya haqidagi talab tomoni tadqiqoti rasmiy moliyaviy xizmatlardan foydalanish, shahar va qishloq aholisi o‘rtasidagi tafovut, daromad guruhlari hamda raqamli xizmatlardan foydalanish masalalarini yoritadi [6]. Ushbu hisobotdagi tarixiy ko‘rsatkichlarni 2026-yilning joriy holati sifatida qo‘llash to‘g‘ri emas; ular bugungi holatni baholashdan ko‘ra, avvalgi to‘siqlar va o‘zgarish yo‘nalishini tushunish uchun muhim.

Ha, Le va Nguyen (2025) “Financial Innovation” jurnalida chop etilgan tizimli adabiyotlar sharhida Web of Science, Scopus va EBSCO bazalaridan tanlangan 96 ta ilmiy ishni tahlil qilgan. Mualliflar FinTech va moliyaviy inklyuziya bo‘yicha tadqiqotlarni yangi xizmatlar, bozor tuzilmasining o‘zgarishi va ekotizim ishtirokchilarining roli kabi yo‘nalishlarga ajratadi. Shuningdek, raqamli moliyaning real ta’siri, tartibga solish va iste’molchilarni himoya qilish masalalarida qo‘shimcha empirik tadqiqotlar zarurligini qayd etadi [7].

2025-yilda “Review of International Business and Finance” jurnalida e’lon qilingan umumlashtiruvchi sharh raqamli moliya orqali inklyuziyani oshirish jarayonida texnologik va axloqiy, iqtisodiy va tarkibiy, tartibga solish hamda ijtimoiy-xulqiy to‘siqlar mavjudligini ta’kidlaydi [8]. Bu yondashuv raqamli moliya muvaffaqiyatini faqat texnologik yangilik yoki ilovalar soni bilan baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi.

Mahalliy manbalar orasida Markaziy bank statistikasi muhim o‘rin tutadi: unda bank kartalari, POS-terminallar, bankomatlar, o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish kiosklari va to‘lov tizimlari bo‘yicha muntazam ma’lumotlar e’lon qilinadi [9].

Bunday ma’lumotlar infratuzilmaning miqdoriy o‘sishini kuzatishga yordam beradi, biroq foydalanuvchilarning jinsi, yoshi, daromadi yoki hududi kesimida xizmatlardan qay darajada foydalanayotganini to‘liq ochib bermaydi.

Adabiyotlar tahlilidan uchta tadqiqot bo‘shlig‘i kelib chiqadi. Birinchidan, infratuzilma ko‘rsatkichlari va real foydalanish ko‘rsatkichlarini birgalikda tahlil qilish lozim. Ikkinchidan, raqamli xizmatlar qulayligi bilan iste’molchilarni himoya qilish va kiberxavfsizlikni bir tizimda ko‘rish zarur. Uchinchidan, O‘zbekiston bo‘yicha siyosiy maqsadlarni o‘lchanadigan natija indikatorlariga aylantirish kerak. Ushbu maqola mazkur masalalarni rasmiy statistik ma’lumotlar va xalqaro ilmiy xulosalar asosida birlashtirishga intiladi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot tavsifiy-statistik va qiyosiy tahlil dizayniga asoslanadi. Maqola birlamchi so‘rov yoki tajriba o‘tkazilgan tadqiqot emas; unda ochiq ikkilamchi ma’lumotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy maqolalar tahlil qilinadi. Shu bois natijalar sabab-oqibatni qat’iy isbotlashdan ko‘ra, mavjud tendensiyalar, muammolar va siyosiy yechimlarni asoslashga xizmat qiladi.

Ma’lumotlar manbalari to‘rt guruhga ajratildi: (1) LexUZ’dagi normativ-huquqiy hujjatlar; (2) Markaziy bankning to‘lov infratuzilmasi va to‘lov tizimlari statistikasi; (3) Jahon bankining Global Findex va O‘zbekiston bo‘yicha moliyaviy imkoniyatlar tadqiqotlari; (4) xalqaro ilmiy jurnallarda chop etilgan tizimli sharhlar. Ma’lumotlarning 2026-yil holati uchun eng so‘nggi e’lon qilingan sanasi tekshirildi.

Qo‘llangan usullar: normativ-huquqiy tahlil — strategik va qonunchilik asoslarini aniqlash uchun; tavsifiy statistika — karta, POS-terminal va bankomat ko‘rsatkichlarini bayon qilish uchun; qiyosiy tahlil — vaqt kesimlari va turli manbalarning mazmunini taqqoslash uchun; kontent-tahlil — ilmiy adabiyotlarda takrorlangan imkoniyat va xatarlarni guruhlash uchun; muammolar daraxti va indikatorlar yondashuvi — amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun.

Asosiy hisoblash qoidasi: o‘zgarish foizi = (yangi qiymat − oldingi qiymat) / oldingi qiymat × 100. Biroq turli vaqt oralig‘idagi tranzaksiya hajmlari bevosita o‘sish sur’ati sifatida taqqoslanmadi. Masalan, 2025-yil yanvar–noyabr davridagi tranzaksiyalar bilan 2026-yil yanvar–iyun davridagi tranzaksiyalar teng muddatli qator emas. Bunday holatda ular alohida davrlar ko‘rsatkichi sifatida beriladi.

Tadqiqotning cheklovlari: 2026-yil yakunlanmagan; Markaziy bankning ayrim jadval ma’lumotlari banklar kesimida beriladi; karta soni noyob foydalanuvchilar soniga teng emas, chunki bir shaxsda bir nechta karta bo‘lishi mumkin; POS-terminal mavjudligi hududda real foydalanish yoki xizmat sifati yuqoriligini o‘z-o‘zidan anglatmaydi. Ushbu cheklovlar xulosalarni ehtiyotkor talqin qilishni talab qiladi.

4. NATIJALAR

4.1. Normativ-huquqiy va strategik muhit

O‘zbekistonning raqamli moliya muhiti qonunchilik, Markaziy bank nazorati va davlat raqamlashtirish strategiyalari kesishmasida shakllanmoqda. O‘RQ-578-son Qonun to‘lovlar va to‘lov tizimlari sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Qonunda to‘lov tizimlarining xavfsiz va ishonchli ishlashi, to‘lov tashkilotlari faoliyati hamda Markaziy bankning nazorat vakolatlari ko‘zda tutilgan [1]. Bu raqamli xizmatlar bozorida innovatsiya bilan birga foydalanuvchi manfaatlarini himoya qilish zarurligini anglatadi.

2026–2030-yillarga mo‘ljallangan Milliy FinTech strategiyasi raqamli moliya bo‘yicha tahlil uchun yangi siyosiy mezon yaratadi. Strategiya moliyaviy texnologiyalar bozorini rivojlantirish, investitsiyalar va malakali kadrlarni jalb etish, innovatsiyalarni nazorat ostida sinash va xatarlarni boshqarish yo‘nalishlarini qamrab oladi [4]. Shuning uchun kelgusi yillarda faqat yangi ilovalar yoki to‘lov mahsulotlari sonini emas, balki ularning ishonchliligi, narxi, foydalanuvchi qamrovi va iqtisodiy foydasini o‘lchash muhim bo‘ladi.

Hujjat / tashabbus	Asosiy yo‘nalish	Maqola uchun ahamiyati

O‘RQ-578-son Qonun (2019)	To‘lovlar va to‘lov tizimlarini tartibga solish	Bozor qoidalari, nazorat va iste’molchi manfaatlari
“O‘zbekiston–2030” strategiyasi	Raqamlashtirish va davlat rivojlanish maqsadlari	Raqamli moliyani umumiy rivojlanish kun tartibiga bog‘lash
“Raqamli hukumat–2028” strategiyasi	Elektron davlat xizmatlari va infratuzilma	Davlat to‘lovlari va raqamli identifikatsiya bilan uyg‘unlik
Milliy FinTech strategiyasi 2026–2030	Innovatsiya, investitsiya, kadrlar va xatarlarni boshqarish	2026-yildan keyingi siyosatni baholash uchun asos

Manba: [1]–[4] asosida muallif tomonidan tuzildi.

4.2. To‘lov infratuzilmasi: 2025 va 2026-yil kesimidagi kuzatuv

Markaziy bank 2026-yil 1-iyul holatiga bank kartalari, POS-terminallar, bankomatlar va o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish kiosklari bo‘yicha ma’lumot e’lon qilgan. Hisobotda 2026-yil yanvar–iyun davrida POS va E-POS terminallari orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar ham keltiriladi [10]. 2025-yil 1-dekabr holatidagi hisobotda esa yanvar–noyabr davri tranzaksiyalari berilgan [11]. Quyidagi jadvalda ikki hisobotdan tanlangan banklar misoli ko‘rsatiladi.

Bank / ko‘rsatkich	01.12.2025	01.07.2026	Izoh
O‘zbekiston Milliy banki — kartalar	4 330 132	4 309 748	Ikki sanadagi zaxira ko‘rsatkichi
O‘zbekiston Milliy banki — POS-terminallar	40 092	42 524	2026-yil iyulida 2 432 taga ko‘p
O‘zbekiston Milliy banki — bankomat va kiosklar	978	1 051	2026-yil iyulida 73 taga ko‘p
O‘zbekiston Milliy banki — POS tranzaksiyalari	26 897 892 mln so‘m	26 883 087 mln so‘m	2025: yanvar–noyabr; 2026: yanvar–iyun — davrlar teng emas
O‘zsanoatqurilishbank — kartalar	2 952 789	3 052 165	Ikki sanadagi zaxira ko‘rsatkichi
O‘zsanoatqurilishbank — POS-terminallar	30 165	31 393	2026-yil iyulida 1 228 taga ko‘p
O‘zsanoatqurilishbank — bankomat va kiosklar	677	676	Deyarli o‘zgarmagan

Manba: Markaziy bankning 1-dekabr 2025-yil va 1-iyul 2026-yil holatidagi statistik e’lonlari [10; 11]. Tranzaksiya summalari e’lon jadvalidagi “mln so‘m” o‘lchov birligida keltirildi.

Jadvaldan ko‘rinadiki, tanlangan banklarda POS-terminal infratuzilmasi o‘sishi kuzatiladi, ammo barcha indikatorlar bir xil yo‘nalishda o‘zgarmagan.

Masalan, Milliy bankda karta soni ikki kuzatuv sanasi orasida biroz kamaygan, POS-terminallar va bankomat/kiosklar soni esa oshgan. O‘zsanoatqurilishbankda kartalar va POS-terminallar ko‘paygan, bankomat/kiosklar soni deyarli barqaror qolgan. Bu holat raqamli xizmatlar rivojlanishini bitta ko‘rsatkich bilan baholash mumkin emasligini ko‘rsatadi.

Muhim metodologik izoh: kartalar soni kamayishi albatta moliyaviy inklyuziya yomonlashganini anglatmaydi. Kartalar qayta chiqarilishi, faol bo‘lmagan kartalarning hisobdan chiqarilishi yoki hisob yuritishdagi o‘zgarishlar natijaga ta’sir qilishi mumkin. Xuddi shuningdek, terminal sonining ko‘payishi ham ulardan qanchalik faol foydalanilayotganini to‘liq ko‘rsatmaydi.

POS tranzaksiyalari bo‘yicha 2025-yilning 11 oylik va 2026-yilning 6 oylik qiymatlarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘sish sur’ati sifatida talqin qilish mumkin emas. Taqqoslash uchun bir xil oylar oralig‘i yoki oylik o‘rtacha qiymatlar, inflyatsiya va mavsumiylik hisobga olinishi kerak. Shu sababli ushbu maqolada tranzaksiya qatorlari ehtiyotkor izohlangan.

4.3. Raqamli moliya va moliyaviy inklyuziya: natijalarni talqin qilish

Raqamli moliya moliyaviy inklyuziyaga kamida to‘rtta mexanizm orqali ta’sir qilishi mumkin. Birinchisi, masofaviy foydalanish xarajatlarini kamaytiradi: foydalanuvchi ayrim to‘lovlarni filialga bormasdan amalga oshiradi. Ikkinchisi, tranzaksiyalar tezligi va qulayligini oshiradi. Uchinchisi, raqamli izlar kichik biznesning tushum va to‘lov tarixini qayd etib, kelgusida moliyaviy xizmatlardan foydalanishni osonlashtirishi mumkin. To‘rtinchisi, davlat to‘lovlari va kundalik xaridlarning raqamli kanallarga o‘tishi xizmatlardan foydalanish odatini shakllantirishi mumkin.

Biroq bu ta’sirlar shartli. Internet yoki smartfon imkoniyati cheklangan, raqamli ko‘nikmasi past, maxfiylikdan xavotirda bo‘lgan yoki firibgarlikka duch kelgan foydalanuvchilar raqamli xizmatdan chetda qolishi mumkin. Shuning uchun moliyaviy inklyuziya uch bosqichda o‘lchanishi lozim: xizmatga kirish imkoniyati;

undan faol va muntazam foydalanish; xizmatdan foydalangandan keyingi natija, masalan vaqt va xarajat tejalishi yoki moliyaviy xavfsizlikning yaxshilanishi.

Jahon bankining Global Findex 2025 ma'lumotlar bazasi O'zbekiston bo'yicha 2024-yilga tegishli mikro-ma'lumotlarni taqdim etadi. Unda hisobvaraq egaligi, raqamli hisobvaraq, to'lovlar, jamg'arma, qarz olish, daromad va demografik omillar kabi o'zgaruvchilar mavjud [5; 12]. Ushbu ma'lumotlar kelgusida yosh, jins, daromad darajasi va shahar-qishloq kesimida tafovutlarni o'rganish uchun imkoniyat yaratadi. Mazkur maqolada mikro-ma'lumotlar bo'yicha mustaqil hisob-kitob amalga oshirilmagani sababli ulardan aniq foizlar keltirilmaydi.

O'lchov yo'nalishi	Tavsiya etiladigan indikator	Nima uchun kerak?
Kirish imkoniyati	Hisobvaraq/karta egaligi; xizmat nuqtalarining hududiy qamrovi	Xizmatga ulanish mumkinligini ko'rsatadi
Faol foydalanish	Oyiga faol foydalanuvchilar; raqamli to'lovlar soni	Faqat ro'yxatdan o'tishni real foydalanishdan ajratadi
Arzonlik	Komissiya va xizmat xarajati / o'rtacha tranzaksiya	Raqamli xizmatning foydalanuvchi uchun narxini baholaydi
Ishonchlilik	Firibgarlik holatlari; shikoyatlarni ko'rib chiqish muddati	Xavfsizlik va iste'molchi huquqlarini baholaydi
Tenglik	Yosh, jins, daromad va hudud bo'yicha tafovut	Chetda qolayotgan guruhlarni aniqlaydi
Natija	Vaqt tejalishi, rasmiy jamg'arma va moliyaviy barqarorlik	Xizmatdan foydalanishning amaliy qiymatini ko'rsatadi

Manba: Global Findex yondashuvi [5; 12] va muallif tahlili asosida tuzildi.

4.4. Xalqaro adabiyotlar bilan qiyosiy tahlil

Xalqaro tadqiqotlar raqamli moliyaning potensial afzalliklarini tan oladi, lekin uni o'z-o'zidan inklyuziv yechim sifatida ko'rmaydi. Ha va hammualliflar (2025) FinTech xizmatlarining yangi shakllari, bozor tuzilmasi va ishtirokchilar o'rtasidagi aloqalarini ko'rsatib, real ta'sir va tartibga solish masalalarida qo'shimcha dalillar zarurligini ta'kidlaydi [7]. Boshqa umumlashtiruvchi sharh raqamli moliyaning rivojlanishiga texnologik, iqtisodiy, huquqiy va xulq-atvor omillari birgalikda ta'sir qilishini qayd etadi [8].

O‘zbekiston sharoitida bu xulosalar uch yo‘nalishda ahamiyatli. Birinchidan, to‘lov infratuzilmasini kengaytirish xizmatlardan foydalanish darajasi bilan birga kuzatilishi kerak. Ikkinchidan, mijozning roziligi, ma’lumotlar maxfiyligi, firibgarlikka qarshi himoya va shikoyatlarni ko‘rib chiqish mexanizmlari raqamli innovatsiya bilan parallel rivojlanishi zarur. Uchinchidan, bank va to‘lov tashkilotlari faqat texnik xizmat emas, balki foydalanuvchiga tushunarli yo‘riqnoma, qulay interfeys va moliyaviy savodxonlikni ham ta’minlashi lozim.

Mahalliy rasmiy statistikaning kuchli tomoni — infratuzilma bo‘yicha muntazam va yangilanib boradigan ma’lumotlar. Cheklovi esa — ushbu ma’lumotlar ko‘pincha qurilmalar, kartalar yoki tranzaksiyalar miqdorini ko‘rsatib, foydalanuvchilarning ijtimoiy tarkibi va xizmatdan olingan natijani ochmaydi. Xalqaro Findex so‘rovlari bu bo‘shliqning bir qismini to‘ldiradi, biroq ularning ma’lumotlari har yili bir xil ko‘lamda yangilanmaydi. Shuning uchun Markaziy bank statistikasi va davriy uy xo‘jaliklari so‘rovlarini uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

4.5. Muammolar va amaliy yechimlar

Aniqlangan muammo	Taklif etiladigan yechim	Kuzatish indikatori
Infratuzilma soni real foydalanishni to‘liq ko‘rsatmaydi	Faol foydalanuvchi, muvaffaqiyatli tranzaksiya va uzilishlarni muntazam e’lon qilish	Faol foydalanuvchilar ulushi; tranzaksiya muvaffaqiyati
Hududlar va ijtimoiy guruhlar bo‘yicha tafovut bo‘lishi mumkin	Hudud, yosh, jins va daromad kesimida anonimlashtirilgan indikatorlar	Guruhlar o‘rtasidagi tafovut
Raqamli firibgarlik va ishonch muammosi	Yagona shikoyat statistikasi, tezkor xabar berish va kompensatsiya qoidalarini aniqlashtirish	Firibgarlik bo‘yicha murojaatlar va hal etish vaqti
Raqamli savodxonlik yetarli bo‘lmasligi mumkin	Banklar, OTMlar va mahalliy tashkilotlar bilan amaliy o‘quv dasturlari	O‘quvdan oldin/keyin bilim testi
Xizmat narxlari va shartlari tushunarsiz bo‘lishi mumkin	Komissiya va shartlarni sodda tilda, oldindan ko‘rsatish	Mijoz shikoyatlari; narxni tushunish darajasi
Ma’lumotlar manbalari va davrlari bir xil emas	Yagona metodologik izohlar va taqqoslanadigan ochiq ma’lumotlar to‘plami	O‘z vaqtida e’lon qilingan va taqqoslanadigan indikatorlar

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Takliflarni amaliyotga joriy qilishda Markaziy bank asosiy muvofiqlashtiruvchi rolni bajarishi mumkin. Banklar va to‘lov tashkilotlari

xizmatlar sifati, komissiyalar, mijoz shikoyatlari va xavfsizlik ko‘rsatkichlarini taqdim etadi. Statistika organlari esa aholi va korxonalar so‘rovlariga raqamli moliya bo‘yicha savollarni kiritishi mumkin. Oliy ta’lim muassasalari va mahalliy hamkorlar raqamli moliyaviy savodxonlik dasturlarini ishlab chiqishda qatnashishi mumkin.

5. MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari raqamli moliya infratuzilmasi o‘sishi va moliyaviy inklyuziya o‘rtasidagi munosabatni bir nechta ko‘rsatkich orqali kuzatish zarurligini ko‘rsatadi. Markaziy bankning tanlangan banklar bo‘yicha 2025-yil dekabr va 2026-yil iyul hisobotlari ayrim infratuzilma ko‘rsatkichlarida o‘sish borligini ko‘rsatadi [10; 11]. Shu bilan birga, bu tanlangan banklar misoli butun bank tizimi bo‘yicha umumlashtirilgan xulosa chiqarish uchun yetarli emas. Shuning uchun maqola natijasi butun mamlakat bo‘yicha yakuniy sababiy xulosa emas, balki indikatorlar tizimini takomillashtirish zaruratiga doir tahlildir.

Birinchi muhim jihat — “mavjudlik” va “foydalanish”ni ajratish. Bank kartasi chiqarilgan bo‘lishi uning faol ekanini, POS-terminal o‘rnatilishi esa undan muntazam foydalanilishini anglatmaydi. Ikkinchi jihat — “foydalanish” va “farovonlik natijasi”ni ajratish. Ko‘p tranzaksiya amalga oshirilishi mijoz uchun xarajat kamayganini yoki moliyaviy xavfsizlik yaxshilanganini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Bu natijalarni baholash uchun foydalanuvchilar so‘rovi, shikoyatlar statistikasi va xizmat narxlari haqidagi ma’lumotlar kerak.

Uchinchi jihat — raqamli inklyuziyaning xavflari. Raqamli xizmatlar qulaylik yaratishi bilan birga fishing, soxta qo‘ng‘iroqlar, akkauntni egallab olish, noto‘g‘ri kredit qarorlari va shaxsiy ma’lumotlardan noo‘rin foydalanish kabi xatarlarni ham yuzaga chiqaradi. Shu sababli raqamlashtirish siyosatida xavfsizlik, shaffoflik va iste’molchi himoyasi alohida qo‘shimcha vazifa emas, balki moliyaviy inklyuziyaning tarkibiy qismi bo‘lishi kerak.

To‘rtinchi jihat — 2026–2030-yillar strategiyasining natijadorligini oldindan belgilangan indikatorlar orqali baholash. Strategik hujjatda belgilangan maqsadlar

amaliy ko‘rsatkichlar bilan bog‘lanmasa, uning bajarilishini mustaqil baholash qiyinlashadi. Shu bois faol foydalanuvchilar, hududiy qamrov, raqamli to‘lovlarning muvaffaqiyat darajasi, shikoyatlarni hal etish muddati va raqamli savodxonlik indikatorlarini ochiq e’lon qilish taklif etiladi.

Tadqiqotning cheklovlari ham e’tiborga olinishi kerak. Maqolada Markaziy bankning barcha ochiq jadvallari qayta ishlanmagan; jadvalda ikki bank bo‘yicha tanlangan indikatorlar misol sifatida ishlatilgan. Global Findex mikro-ma’lumotlarining to‘liq statistik hisob-kitobi bajarilmagan. Shu sababli maqolada O‘zbekiston aholisining raqamli moliyadan foydalanish foizlari bo‘yicha tekshirilmagan raqamlar keltirilmaydi. Kelgusi tadqiqotlarda 2019–2026-yillar uchun bir xil davrli to‘liq vaqt qatori tuzish, hududlar kesimidagi ma’lumotlarni birlashtirish va so‘rov orqali foydalanuvchi tajribasini o‘lchash lozim.

6. XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot O‘zbekistonda raqamli moliya rivojlanishini faqat to‘lov infratuzilmasi kengayishi orqali emas, balki xizmatlardan foydalanish sifati va natijasi bilan birgalikda baholash zarurligini ko‘rsatdi. O‘RQ-578-son Qonun, raqamli rivojlanish strategiyalari va 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan Milliy FinTech strategiyasi raqamli moliya uchun normativ hamda strategik asos yaratadi [1–4]. Markaziy bankning 2025–2026-yillardagi e’lonlari tanlangan banklarda POS-terminallar va ayrim boshqa infratuzilma ko‘rsatkichlari o‘zgarib borayotganini ko‘rsatadi, ammo bu ma’lumotlar o‘z-o‘zidan moliyaviy inklyuziya natijalarini isbotlamaydi [10; 11].

Maqolaning asosiy xulosasi shuki, raqamli moliya moliyaviy inklyuziyani kengaytirish imkoniyatiga ega, biroq natija internet va qurilmalardan foydalanish imkoniyati, raqamli savodxonlik, xizmat narxi, iste’molchilarni himoya qilish va ishonchga bog‘liq. Shu sababli raqamli xizmatlarning soni emas, ularning foydalanish qulayligi, xavfsizligi va foydalanuvchiga keltirgan amaliy qiymati asosiy baholash mezoniga aylanishi lozim.

Amaliy takliflar

1. Markaziy bank va tegishli tashkilotlar raqamli moliyaviy inklyuziya bo‘yicha ochiq indikatorlar panelini shakllantirishi kerak. Unda kartalar soni bilan birga faol foydalanuvchilar, tranzaksiyalar muvaffaqiyati, xizmat uzilishlari, komissiyalar, shikoyatlar va hududiy qamrov ko‘rsatilishi lozim.

2. Banklar va to‘lov tashkilotlari mijoz shikoyatlari, firibgarlik holatlari va ularni hal etish muddatini bir xil metodologiya asosida e’lon qilishi kerak. Bu ishonchni oshirish va xavflarni erta aniqlashga yordam beradi.

3. Raqamli moliyaviy savodxonlik dasturlari yoshlar, keksalar, qishloq aholisi va raqamli xizmatlardan kam foydalanadigan guruhlar ehtiyojiga moslashtirilishi lozim. Dastur natijasi qatnashchilar soni bilan emas, bilim va amaliy ko‘nikmalardagi o‘zgarish bilan baholanishi kerak.

4. Raqamli xizmatlar narxi va shartlari sodda, tushunarli va oldindan ko‘rsatilishi lozim. Kredit yoki boshqa moliyaviy mahsulotlar taklifida umumiy xarajat, komissiya, kechikish oqibatlari va ma’lumotlardan foydalanish tartibi aniq ifodalanishi zarur.

5. 2026–2030-yillar FinTech strategiyasi doirasida har bir maqsadga boshlang‘ich qiymat, yillik oraliq maqsad, ma’lumot egasi va e’lon qilish davri biriktirilishi kerak. Bu natijalarni tekshirish va siyosat samaradorligini taqqoslash imkonini beradi.

6. Keyingi ilmiy tadqiqotlarda Global Findex 2025 ma’lumotlari va Markaziy bankning bir xil davrli statistik qatorlari asosida hududiy, demografik va daromad guruhlari kesimida ekonometrik tahlil o‘tkazish tavsiya etiladi. Bu raqamli moliya bilan moliyaviy inklyuziya o‘rtasidagi bog‘liqlikni yanada ishonchli baholashga yordam beradi.

Umuman, raqamli moliyaning muvaffaqiyati texnologiyaning mavjudligi bilangina emas, balki undan xavfsiz, arzon, tushunarli va teng foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi. Shu yondashuv O‘zbekistonda FinTech rivojlanishining iqtisodiy va ijtimoiy samarasini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] O‘zbekiston Respublikasi. To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida: O‘RQ-578-son Qonun, 01.11.2019. LexUZ.https://lex.uz/en/docs/4575788

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston–2030” strategiyasiga oid hujjatlari. Rasmiy strategiya portali.https://dgov.uz/en/egov-strategy/

[3] Raqamli hukumat. “Digital Government – 2028” strategiyasi.https://dgov.uz/en/egov-strategy/

[4] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. National Strategy for the Development of Financial Technologies for 2026–2030. 24 September 2026.https://cbu.uz/en/fintech/strategy/

[5] World Bank. The Global Findex Database 2025: Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy. Washington, DC: World Bank, 2025.https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex/report

[6] World Bank. Enhancing Financial Capability and Inclusion in Uzbekistan: A Demand-Side Assessment. Washington, DC: World Bank.https://documents.worldbank.org/curated/en/609551601530507816/pdf/Enhancing-Financial-Capability-and-Inclusion-in-Uzbekistan-A-Demand-Side-Assessment.pdf

[7] Ha, D., Le, P., Nguyen, D. K. Financial inclusion and fintech: a state-of-the-art systematic literature review. Financial Innovation, 2025, 11, Article 69.https://doi.org/10.1186/s40854-024-00741-0

[8] The “black box” of digital finance: An umbrella review of the challenges and drawbacks in advancing financial inclusion. Review of International Business and Finance, 2025.https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2025.103188

[9] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Statistics: monetary and financial statistics, banking system and payment system indicators.https://cbu.uz/en/statistics/

[10] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Information about issued banking cards, POS-terminals, ATMs and self-service kiosks as of 1 July 2026;

POS transactions, January–June 2026. Published 15 July 2026.https://cbu.uz/en/statistics/paysistem/4174657/

[11] Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Information about issued banking cards, POS-terminals, ATMs and self-service kiosks as of 1 December 2025; POS transactions, January–November 2025. Published 17 December 2025.https://cbu.uz/en/statistics/paysistem/3318961/

[12] World Bank Microdata Library. Uzbekistan – The Global Findex Database 2025: Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy (reference year 2024).https://microdata.worldbank.org/catalog/7996/data-dictionary/F1?file_name=Findex_Microdata_2025_updateUzbekistan